

ETNOGRAFSKO DELO SLOVENSКИH MUZEJEV

Zdi se, da Glasnik počasi le postaja informator o prizadevanjih slovenskih etnografov. Danes morda tega še ne znamo prav ceniti, prav gotovo pa bo bodoči zgodovinar slovenskega narodopisja s pridom uporabil podatke, ki jih prinašamo, saj bi jih drugje zaman iskal. Lanski odziv na našo prošnjo, naj bi nam muzeji poslali poročilo o svojem delu, in pa zavest, da s takim objavljanjem opravljamo pomembno kulturno delo, nas je vzpodbudila, da smo tudi v letošnji prvi številki postavili na najvidnejše mesto novice iz muzejev.

Belokranjski muzej iz Metlike poroča, da se mu je posrečilo v januarju 1968 (po dveletnih pogajanjih) odkupiti v Metliki etnografsko zanimivo hišo Bare Juričine. Hiša je zgrajena iz kladno vezanih brun in pokrita s čopasto slamnato streho. Po zavarovalnih in restavratskih delih, ki bodo deloma opravljena letos, bo muzej hišo opremil s etnografskim inventarjem. - Spomladi in jeseni sta dva muzejska sodelavca izpolnjevala vprašalnice za etnološki atlas Jugoslavije v 11 vaseh. - Muzej je odkupil 33 predmetov in dal v uporabo svojo tekstilno zbirko za objavo v knjigi N. Niklsbacher-Bregar, "Narodne vezenine na Slovenskem".

Čebelarški muzej v Radovljici toži, da ima evidentiranega veliko gradiva v bližnji in daljni okolici, odkupiti pa ni mogel ničesar. Tudi drugih svojih načrtov ni mogel uresničiti, ker mu manjka denarja in "ustanova le še komaj diha". Pač pa je muzej dobil v dar leseno ključavnico za čebelnjak iz brun. Muzejska zbirka se je povečala za lo slabše ohranjenih panjskih končnic in nekaj uporabnih čebelarških predmetov.

Dolenjski muzej v Novem mestu nima stalne razstavne etnografske zbirke in mora zato gradivo hraniti v depojih. Zbirko dopolnjujejo kolikor morejo. Ker so finančna sredstva zelo pičila, muzej ne more organizirati terenskega dela in si tudi ne more privoščiti večjih nakupov etnografskih predmetov.

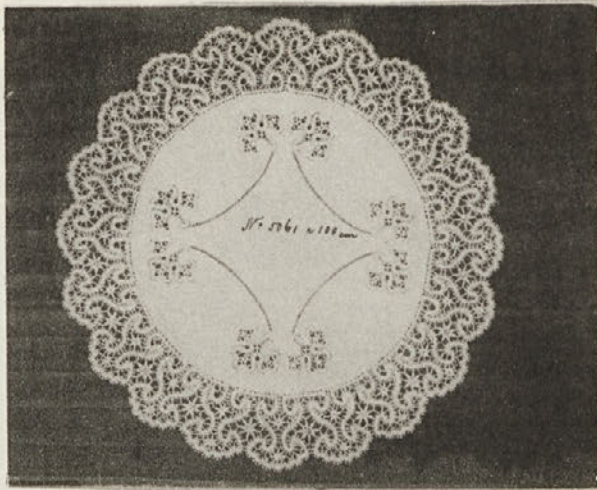
Etnografski oddelek Gorenjskega muzeja v Kranju ni poslal poročila.

Goriški muzej v Novi Gorici se pritožuje, da etnografska oddelka na gradu Kromberku in v Trenti ne moreta delati, ker muzej kljub razpisu v "Delu" še ni mogel dobiti etnografa. Nasprotno ima oddelek v Tolminu stalno etnografsko razstavo. Razstavljenih je 687 predmetov in se toliko jih imajo v shrambah. Razstavni prostor postaja premajhen. Radi bi nazorno prikazali nekdanje domače dejavnosti, vezene rute in druge primerke tekstila, še kakšen kos domačega pohištva i. p. d. Oddelek nudi nazoren prikaz alpske kulture z vsestransko uporabo in obdelavo lesa. "Kakor je tolminska deželica skromna, so skromni, čeprav pogosto zelo lični, tudi njeni izdelki: malo intarzije, malo rezljanih okraskov in poslikavanj." Pomembnejše posebnosti zbirke so razen tolminskega ognjišča še stara skrinja, narejena iz enega kosa jelovega debela, lesena stopa iz Gor. Trebuše, v kateri so tolkli ječmen še med zadnjo vojno, glasbilo oprekelj, lesene maske, trentarske bule in še marsikaj. V letu 1968 je

tolminski oddelek zbral 105 predmetov. Med najboljše spada nekaj orodja in posodja za predelavo mleka, zbirka kravjih zvoncev, vezene rute, vezeni poročni predpasnik, skupina počrnelega orodja, lončeni vrči za med, lesene škatle idr. V načrtu je raziskovanje Baške grape in Šentviške planote, vendar tega ne bo mogoče opraviti, ker ni denarja. Tolminski okoliš je še do konca zadnje vojne ohranil veliko svojega. "Toda kar so prejšnji rodovi čuvali sto in sto let, današnji človek hitro zamenjava z novim. Nemalo je primerov, ko so vse staro skurili v peči. Druga nevarnost, ki še hujše ogroža narodopisno blago, so tudi zbiratelji, ki zdaj zahajajo že v najbolj samotne zaselke in odnašajo najboljše in najlepše primerke, od lesenih plastike, starih ur, skrinj do vsega, kar se jim zdi vredno, česar v njihovi deželi ni več najti, kar je civilizacija že davno odvrгла in uničila." Poročilo tolminskega oddelka izzveni v bridko spoznanje: "Zato je zdaj naša prva in najvažnejša naloga zbrati in rešiti vse, kar je še ostalo. Čas bi je zadnjouro za naše narodopisje, denarja pa ni nikjer! Dobravolja ga ne more povsem nadomestiti!"

Loški muzej v Škofji Loki se enako bori s finančnimi težavami, čeprav je bilo v letu 1968 malo boljše kot v prejšnjih dveh, zanj najbolj kritičnih letih. Prav zaradi tega ni mogel tako uspešno delati, kot bi bil hotel. Pač pa je odkupil zbirko 18 modelov za loški mali kruhek, ki jih je izdelal eden zadnjih pomembnih izdelovalcev Primož Žontar. Modeli so povečini signirani in opremljeni z letnico izdelave. Drugi odkupljeni predmeti so kolovrat, motovilo, dva novejša panja s končnicami, skrinja in nekaj drobnega gradiva. Lani je muzej preuredil etnografske razstavne zbirke; za obiskovalce so bile odprte 4. julija ob Izseljenskem dnevu. Preurejene zbirke so privabile več obiskovalcev kot jih je imel muzej prejšnja leta, saj so jih lani našli 22190. V tekočem letu nameravajo z nanovo nabavljenimi predmeti dopolniti stalno razstavo in pripraviti gradivo, kolikor ga niso mogli doslej.

Mestni muzej v Idriji si svoj etnografski oddelek šele počasi ureja. V minulem letu je prosil za pomoč naš

Idrijska čipka-prtiček (premer 100 cm)
Vzorec: krone. Posnetek iz kataloga tvrdka Franc Lapajne, Idrija 1920

osrednji muzej in skupaj z njim sestavil delovni načrt. Razen terenskih raziskovanj in sistematičnega zbiranja predmetov ter zametka stalne razstave zbirke, je v načrtu razstava o čipkarstvu, ki bo prikazala razvoj kleklane čipke na Slovenskem od najstarejših dob do današnjih dni, izdelavo čipk, izdelovalce in uporabo. Razstavljene bodo čipke, rjuhe, prti, cerkvena oblačila iz domačih zbirk, iz drugih muzejev in od zasebnikov. Razstava bo najprej postavljena v prostorih Slov. etnografskega muzeja v Ljubljani, nato pa premeščena v Idrijo kot prva zbirka novega etnografskega oddelka.

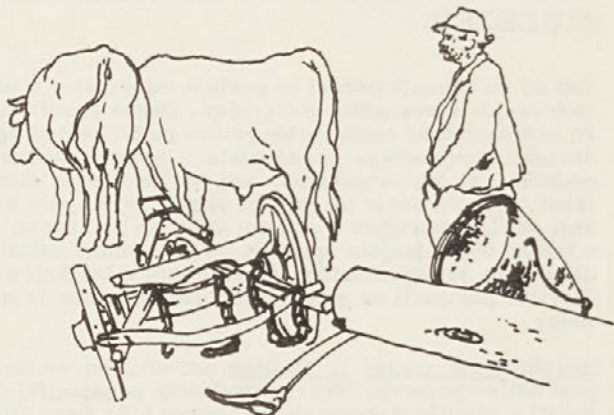
Kamniški muzej je imel v letu 1968 težave s prostori. Zaradi adaptacij na gradu ni mogel postaviti stalne zbirke, marveč je gradivo ostalo v shrambah. Zato pa se je bolj posvetil terenskemu delu. Raziskoval je gospodarsko arhitekturo v Tuhinjski dolini, kjer je še veliko kašč, ki so ponekod mogočnejše od hiš in drugih gospodarskih poslopij. Ohranjenih je še 41, vsaj toliko jih je sčasoma propadlo, največ med zadnjo vojno. Za popis kašč je zdaj zadnji čas, ker ni več zanimanja zanje; najmlajša je bila zgrajena leta 1914. Izsledke svojih raziskav o kaščah bo muzej objavil v Kamniškem zborniku, pripravil pa tudi obsežno razstavo. Razen tega je začel kamniški muzej uredništevati zamisel muzeja na prostem: na ravnici pred gradom so že postavili leseno kaščo iz Zg. Tuhinje in kmečki vodnjak iz Tuhinjske doline. V Moravčah bo urejena krajevna zgodovinska zbirka, v kateri bo tretjina predmetov s področja etnografije.

Notranjski muzej v Postojni ni poslal poročila.

Pokrajinski muzej v Celju si je v minulem letu znova brezuspešno prizadeval, da bi dobil kustosa za etnografijo. Kljub temu je opravil z drugimi sodelavci najnujnejša dela etnografskega oddelka. Predvsem so sestavili načrt za stalne etnografske razstave, ki jih bodo uredili v prostorih nekdanje študijske knjižnice (pritličje Stare grofije). Muzej je sodeloval s staro koprsko keramiko na razstavi "Lončarstvo na Slovenskem" v Ljubljani. V zvezi z raziskovanjem starih savinjskih podobarskih delavnic so bile pregledane matične knjige v Zgornjesavinjski in Zadrebški dolini ter razne listine v Državnem arhivu Slovenije. Večje terensko raziskovalno delo na Paškem Kozjaku in pod Mrzlico je moralo biti preloženo na tekoče leto.

Pokrajinski muzej v Kopru je v letu 1968 odkupil 37 predmetov, evidentiral veliko gradiva v vaseh koprškega zaledja in pripravil razstavo "Iz ljudske kulture v slovenski Istri", ki je bila odprta v poletnih mesecih. Vsebinsko je imela tri dele. Prvi, najboljše, je bil posvečen ljudski arhitekturi koprškega zaledja. V drugem delu je bila prikazana notranjščina vaškega doma, zlasti odprta ognjišča z vsem kuhinjskim inventarjem, preprosta keramika iz Istre, domača ali

uvožena, skrinje ipd. Tretji del je obiskovalce seznanil z ljudsko plastiko na obokih gotških cerkev, na renesančnih portalih, na znamenjih ob cestah, na kamnitih podbojih hiš, na "kalonah" in v hišnih kapelicah. Oblika teh kamnoseških ali rezbarskih del se skozi stoletja ni spreminjala in je zaradi svoje preprostosti in izraznosti še posebej mikavna. Muzej je hotel s to razstavo tujce in domačine seznaniti z delom bogatega ljudskega izročila, ki je prav danes močno ogroženo zaradi velikih gospodarskih sprememb na podeželju. Zlasti domačini naj bi se zavedali preproste lepote svojih domov, ki jih zadnje čase tako nesmiljeno prezidavajo in "modernizirajo".

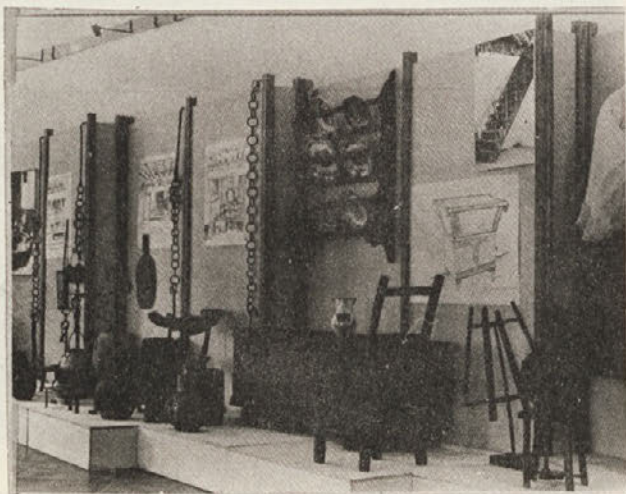
"Podil" iz Koroške vasi pri Žrečah
Risal B. Goli za etnografski oddelok Pokrajinskega muzeja v Mariboru

Pokrajinski muzej v Mariboru toži, da je še vedno brez kustosa-etnografa, čeprav je mesto že dvakrat razpisal. Zato delo v etnografskem oddelku zastaja. Svoje zbirke lahko samo vzdržuje, nabavo predmetov pa mu onemogoča pomanjkanje denarja. Stalno zbirko so preuredili in na nove pannoje pritrdili lectarske modele in pohorsko drvarsko orodje. V izloženem oknu na Partizanski cesti, kjer stalno razstavlja muzealije, so jeseni razstavili etnografske predmete iz Slovenskih goric.

Pokrajinski muzej za Pomurje v Murski Soboti je v minulem letu uvrstil v svojo razstavno zbirko opravo za črno kuhinjo in kmečko sobo iz prve polovice 19. stoletja s pristno stransko in glavno fasado. Izšel je Vodnik po Pokrajinskem muzeju, ki seznanja obiskovalca tudi z etnografsko zbirko. Nanovo je bil odprt prodajni kotiček, kjer je mogoče dobiti serijo razglednic etnografske vsebine in razne publikacije. Muzej stalno veča svojo zbirko etnografskih predmetov s priložnostnimi nakupi, sistematično odkupovanje pa mu onemogoča pomanjkanje denarja. Z obžalovanjem mora gledati, kako vedno več predmetov propada ali izginja v tujino, ker najrazličnejši prekupčevalci dobesedno ropajo po našem podeželju, muzej pa nima denarja za odkup, ko mu ljudje ob koncu leta ponudijo predmete naprodaj. Primanjkuje tudi denarja za izdajanje katalogov ob etnografskih razstavah, za terensko delo, strokovno izpopolnjevanje in nameravano tematsko preureditev etnografske zbirke.

Pomorski muzej "Sergej Mašera" v Piranu je v letu 1968 raziskoval samo pomorsko zgodovino Slovencev.

Posavski muzej v Brežicah je poleti 1968 raziskoval kmečko stavbarstvo v obsoletskih vaseh okoli Bizeljkega. S črnbelo in barvno fotografijo je dokumentiral najznačilnejše lesene hiše, hleve in kašče, zgrajene od konca 18. stol. do polovice 19. stol. Razen stavbnih zanimivosti (gradbeni in dekorativni elementi krajevnih tesarskih družin) je po vaseh okoli Kapel in Dobove ohranjenih še nekaj rdeče barvanih lesenih hiš, ki so izrazita krajevna posebnost. V nekaj letih bodo večinoma propadle, ker jih lastniki nadomeščajo z zidanimi. Skrajni čas je torej, da bi jih muzej rešil ne le s fotografijo, marveč zaščitil v sedanjem

Iz razstavne dvorane Pokrajinskega muzeja v Kopru

okolju ali prenesel v bližino muzeja. Toda želja in načrti za ohranitev nekaterih najbolj značilnih primerov kmečkega stavbarstva ostajajo leto za leto neuresničeni zaradi pomanjkanja denarja.

Narodopisni muzej v Ribnici na Dolenjskem ni poslal poročila.

Kovaški muzej v Kropi prikazuje predvsem žebljarsko kovaštvo in druge izdelke iz železa ali barvnih kovin iz Kroe in okolice. Od šestih razstavnih prostorov sta etnografiji namenjena dva: za duhovno kulturo in za materialno kulturo. Muzej hrani razne raglje, predmete otroških iger, lovske idr. Posebnost je korito za sekanje slanice, stroj za rezanje slanice in mesa (domač izdelek!), meh za moko, štacunarske kače ipd. Muzej se bori s finančnimi težavami, zato svojih razstavnih prostorov ne more ustrezno urediti. Vedno večje število obiskovalcev pomeni zlasti moralno podporo muzejskim delavcem, saj zadostujejo dohodki le za redno vzdrževanje.

Slovenski etnografski muzej v Ljubljani se zelo uveljavlja z razstavami. V svojih prostorih v Ljubljani je imel 4 (Lončarstvo na Slovenskem, Pregled slovenske materialne kulture, Preprogarstvo v Srbiji, Ralo in plug), v drugih krajih Slovenije in v tujini 6 (v Švici, Beogradu in na Opčinah pri Trstu je razstavljal panjske končnice, v Ravnah na Koroškem ljudsko slikarstvo, v Kamniku lončarstvo, sodeloval pa je z izbranimi primeri tudi na simpoziju keramike v Subotici). Dopolnjen je bil Jurčičev muzej na Muljavi in spominska soba L. Adamičav Praprečah pri Grosupljem. Vse muzejske razstave si je ogledalo čez 130.000 obiskovalcev.

Muzejsi je pridobil večje število predmetov npr. keramiko, pustne maske, stare tržne mere, orodje za ročno kovanje žbljev, stare lesene pluge, mavčne odlitke kamnite plastike idr., s katerimi bi dopolnil svoje stalne zbirke. Tehnični oddelek muzeja je prepariral in restavriral vso zbirko plastike, v oddelku za tekstil pa so začeli z restavriranjem idrijskih in drugih čipk.

S pridobitvijo gradu Lisičje pri Škofljici bo muzej končno rešil hudo stisko z depoji. V letu 1968 so bili izdelani načrti za depoje, delavnice in razstavno dvorano. Muzej je leta 1968 dobil v oskrbo tudi grad Podsmreko pri Višnji gori, ob katerem dovolj velik in dovolj raznoličen prostor za ureditev muzeja na prostem. V gradu Goričane pri Medvodah so nadaljevali z obnovitvenimi deli, ki bodo letos končana. Grad je namenjen kulturi izvenevropskih narodov in so bile v njem razstave o kulturi črnskih plemen ob Belem Nilu, o kitajskem in japonskem slikarstvu. Razen tega so v njem uredili razstavo "Norveška v sliki in lutkah".

Joža Čop

NARODOPISNE DROBTINE IZ BOHINJA

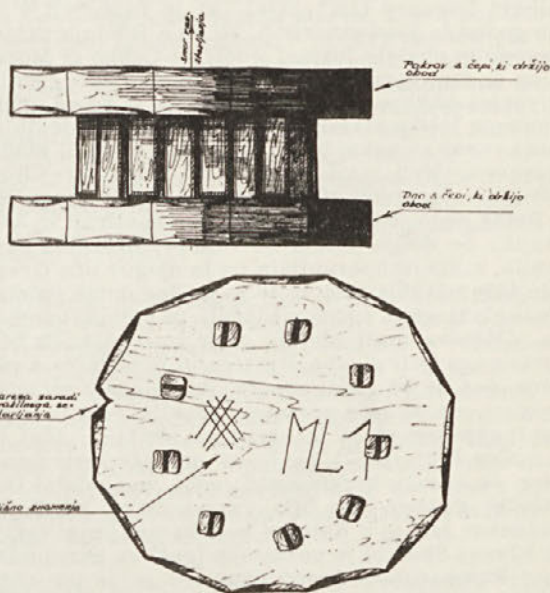
Bohinjski sirček

V Bohinju so nekoč uporabljali lepo oblikovane modelčke tudi za sir, ne le za maslo. Njihova slikovitost je morala biti še večja, kakor pa je bila v sosednji Selški in Poljanski dolini za mali kruhek (medenjake).

Sirčke z lepimi ornamentmi so pastirji in planšarice dajali posebno naklonjenim ljudem, npr. fant dekletu in narobe. Mali sirček je v Bohinju pomenil nekaj podobnega kakor drugod lectovo srce. Sirčke so dajali strici-planšarji svojim mladim nečakom in tudi starejši bratje svojim mlajšim sesticam in bratom. Za vsako prilžnost pa je bil model drugačen. Tudi v Briksem so Bohinjci pošiljali sir z okraski.

V tistih časih in tudi pozneje je imel sirar pravico do dela izdelka, podobno kakor je imel mlinar pravico do merice. Za take "merice" so bili mali sirčki zelo pripravi, zadostovali pa so tudi za pošteno malico in ni bilo treba načenjati večjih hlebov.

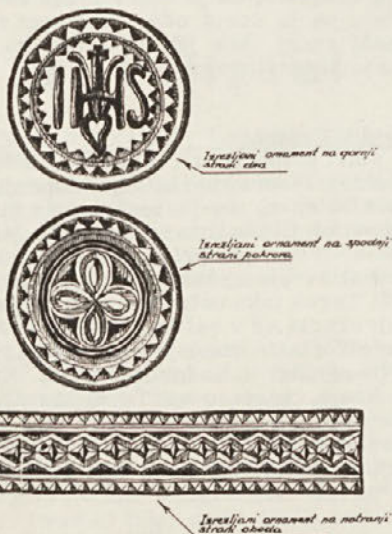
Iz otroških let se spomnim, da je bil v hiši lesen modelček za tak mali sirček. Kupil ga je moj oče pri Smukávcu na Bohinjski Bistrici pred prvo vojno, ko je bila razprodaja imetja starega Smukávca. Modelček je moral biti v rabi še pred dobrim stoletjem in od tedaj so na njem popravki in novi čepi; sicer pa mora biti starejši, še izza predfrancoske dobe.

Stari Smukávec se je pisal Markizetti in je bil mehanik-samouk. Pri hiši je imel večje število železnih predmetov in strojnih delov, ki so jih po njegovi smrti prodali na javni dražbi kot "Smukávčevo reno". Nekaj tega železja je odkupil tudi moj oče, pa še leseni modelček zraven, ker se mu je zdel lepo izrezljan. Po dedu Andreju je imel smisel za obdelovanje in rezljanje lesa, pa ga je ta stvar zanimala. Zelo stari ljudje so tedaj še poznali take modele za sir, a jih niso več uporabljali.

Leseni modelček, ki ga je kupil moj oče pri Smukávcu, je izrezljan z nožem, enako obe deščici, ki sta ovalne oblike (trinajstrobernik) in 18-20 mm debeli. Pokrov ima 9 čepov, obrnjenih navzdol, dno pa enako število čepov obrnjenih navzgor. Čepi objemajo leseni obod kot sklenjeni prsti. Obod je visok 28-30 mm in na notranji strani izrezljan v pletenico; notranji premer oboda ima okoli 65 mm.

Spodnja stran pokrova je izrezljana v obliki rože ali štiriperesne deteljice s krogi, zgornja stran dna pa

ima v izrezljanem krogu srce, iz katerega se dviga križček s pahljačama, počez so črke IHS.

Deščica na zgornji strani (pokrov) in na spodnji (dno) sta dolgi po okoli 140 mm, široki 120 mm. Ob strani je zareza zaradi pravilnega sestavljanja modela.

Na modelu je hišno znamenje (tri črte prekrizane in kratici ML). Videti je, da je bilo hišno znamenje že popravljeno, nekateri čepi pa nadomeščeni z novimi.

Modelček je razmeroma majhen, saj je prostornina le nekaj nad 99,55 cm³, kar da približno 1 dl.

Lepo oblikovani in okusni bohinjski sirček bi šel še dandanes v denar, posebno za darila in kot turistična posebnost, če bi se le hotel kdo zavzeti za obnovo te večini neznane ljudske umetnosti.

Bohinjski godci

Bohinjci so imeli od nekdaj veliko stikov z glasbo. Iz železarskega Bohinja so včasih vodile trgovske poti proti Benečiji, Furlaniji in Lombardiji. Zgodovinarji pravijo, da je sloviti Stradivari iz Cremona dobival les za svoje violine prav iz gozdov, ki obdajajo Bohinj. Valvasor omenja, da so v fužinah pri Starem Kladuvu vlekl poseben žico za citre in druga glasbila.

Med bohinjskimi gospodarji, ki jih navaža urbar briksenških škofov iz leta 1602, je dosti imen češkega in slovaškega izvora. Češki priseljenec je bil tudi Adalbert Bernard (1817-1876), ki je ustanovil v Bohinju godbo in jo vsako zimo, ko so v Bohinju zamrzile vode in obstale fužine, vodil na Češko in Moravsko, da je tam igrala na svatbah. Bernardovi godci so bili vselej kakšne tri mesece zdoma in so se vrnili, ko je sonce toliko stajalo južna pobočja bohinjskih gor, da so vsaj za nekaj ur na dan lahko pogrnili kladi in mehove. Med temi godci je bil tudi Andrej Rožič (1829-1883), čigar hči Marija je bila mati mojega očeta. Poleg tega je pogosto godel po veselicah in ženitovanjih. Še dolgo potem so bila pri naši hiši razna glasbila, ki sta jih uporabljala on in njegov oče Gregor Rožič (1800-1856); bile so to nekakšne doma izdelane citre in klarinetom podobne piščali, pa ostanki bombardona. Očetova mati Marija se je zelo bala, da bi se otroci ne oprijeli glasbe. Pri tem jo je podpirala mati Helena, češ da so godci ponočnjaki, gledajo za tužimi ženskami, da se raje oprimejo veseljačenja in pijače kakor poštenega dela in skrbi za družino. Moj oče Janez Čop (roj. 1887) pa je na domače instrumente vendar še igral. V fantovski godbi, naslednici Bernardovih godcev, sta bila razen njega še Tajč in Pogačnikov Jernej s Kamenj in nekateri drugi fantje. Tajč (Janez Skočir) je večinoma igral na harmoniko. Jernej Rozman pd. Pogačnikov mi je še po zadnji vojni pravil, kako lepo so godli in "da se je Švigeljčev pumpardon slišal po vsem Bukovem, posebno če so ofirali dekličam na Žvanu."

Tudi sled za domačimi citrami, cimbal in opreklji bi v Bohinju še našli. Izdelovali so jih po večih hišah, npr. pri Pávovcu na Kamnjah, kjer so igrali na citre, enako kot pri Kašarju (pisali so se Rozman). Hišno ime Pávovc je češkega izvora (češ. pavouk = pajek). Pri Pávovcu so bili vsi moški strokovnjaki za lesene izdelke, postavljali so tudi lesene hiše. Trame so oblali s tako dolgimi skoblji, da so jih prevažali z vozi. Pri hiši so imeli staro leseno palico, v kateri je bilo skrito bodalo; take palice so uporabljali na potovanjih za obrambo. Pri Pávovcu so se pisali Rožič; Gregor in Andrej Rožič izvirata iz Pavove rodbine.

Da je bilo izdelovanje citer, harf, cimbal in oprekljev pri Pavovih ljudeh nekdaj tradicija, priča tudi to, da so naredili nekakšne zelo velike citre, tolikšne, da so jih morali z vozom prepeljati proti Bistrici in iz Bohinja. Izdelati jih je dal neki muzej (verjetno z Dunaja), naročilo pa je posređoval stari Rauhekar z Bohinjske Bistrice.

Stara skrinja pri Spodnjem Švigeljcu na Kamnjah (hšt.1, prej hšt.15) je bila pri hiši še iz časov, ko je bila ta lesena. Les za hišo je bil posekan "Pod Voko"; tedaj je bila dolina še zelo zaraščena in ni bilo toliko travnikov kakor danes. L. 1902 so hišo preurejali in moj oče Janez, ki je tedaj imel 15 let, se spominja, da so se pogovarjali, ali naj bi skrinjo prizanesli. Nazadnje so jo vendar razbili, čeprav ni bila nič razdejana. Izdelana je bila iz desk, ki so bile tesne in široke 25-30 col (65-80 cm), brez pobarvanih okrasov, samo nekaj robov je bilo olepšanih z rezljanjem. Skrinja je bila leta 1902 stara nad 400 let, vendar še ni imela 500 let, kar je bilo mogoče razbrati iz urezane letnice. Če je imela kakšnih 450 let, potem je bila izdelana leta 1452. Nastala je torej v času, ko je bila vsa Evropa zelo nemirna (kmečki upori, husitske vojne, turški vpadi), preživela je nešteto težkih časov in hudih dni. Toda ko so pričele udirati v Bohinj novotarije, so ji bili dnevi šteti, čeprav ni bila še za rabo. Takrat ni bilo nikogar, ki bi se bil zanimal za stare predmete na deželi. Ker za skrinjo ni bilo več prostora in ker je bila težka, je niso hoteli več uporabljati. Pač pa so še nekaj časa premišljevali, ali naj bi obdržali staro skrinjo ali staro poselsko omaro. Odločili so se za omaro, ker je bila bolj uporabljiva. Bila je to skrinja s tremi predali in ležiščem nad njimi. Po hišah so imeli take na podstrešju ("na jéspé"), namenjene pa so bile deklam ali hlapcem. Posli so spali tam od pomladi do jeseni, pozimi pa so se zatekli pred mrazom na pograd v hlev ali na toplo peč, kar je bilo odvisno od gospodarja. Hlapca ali dekle so imeli pri hiši, če so bili otroci majhni, če je gospodar umrl, ali bil bolan, ali delal v železarskih obratih zunaj Bohinja.

Stare vraže

Marija Čop roj. Rožič (1864), mati mojega očeta, ki je umrla 1900 na Kamnjah pri Švigeljcu, je nas otroke takole učila:

"V mraku ali ponoči ne smeš žvižgati, ker s tem lahko priklješ hudiča!

Nikdar ne smeš pustiti, da bi nož ali kakšno drugo orodje obležalo z ostrino navzgor, ker si na ostrini hudič zobe brusi!

Otroci morajo biti v mraku doma, ker hodijo tedaj pehtre okoli, da lovijo in pobirajo otroke."

Ker tistega o žvižganju nisem verjel, me je oče podučil, da so včasih z žvižganjem klicali hudiča in da se to ne sme, ker se moraš potem njemu zapisati.

Tudi v pehtro nismo verjeli, pa je nekoč v resnici prišla, letala po našem vrtu, okoli stoga in po mostu, ki pelje na skedenj. Tam pa ji je zmanjkalo tal, padla je v sneg in začela vpiti. Ko so jo starejši fantje pobrali, se je izkazalo, da je bila v rjuho zavito mlado dekle. Potem pa je rekel oče, da otroci zato ne smejo biti ponoči zunaj, ker jih lahko pobere cigani, ki iz njih kuhajo šmer (kolomaz).

Turki v Bohinju

Po stari pripovedki Turki niso nikdar z vojsko prišli v Bohinj, čeprav so bili tja namenjeni. Ko so jezdili skozi Sotesko, se je turški paša širokoustil, da bodo njegovi konji zobali oves z oltarja Janezove cerkve ob jezeru. Toda pri priči so se začela konjska kopita ugrezati v živo skalo ozke tovorne poti. Tega se je oholi Turek tako ustrašil, da je ukazal jadrno obrniti konje. Turki so v velikem strahu oddirjali nazaj proti "Deželi" (tako imenujejo domačini pokrajino od Most do Kranja, delo Radovljice je pa "Kašarija"). Tistemu kraju, kjer so se Turki obrnili, še zdaj pravijo "Obrne". To je bilo baje leta 1554, kot pove letnica, uklesana v živo skalo. Tako trdi pripovedka. Zgodovinarji pa menijo, da so tega leta le širili bohinjsko cesto.

Čeprav torej turške vojske ni bilo v Bohinj, pa je bil

Bohinj nekoč vendar tako imeniten, da je imel poleg Škofa (hišno ime na Bohinjski Bistrici) in Cesarja (hišno ime in priimek v Stari Fužini) lastnega Sultana. V krstnih knjigah fare sv. Martina v Srednji vasi je zapisan neki Andrej Sultan, oče treh otrok rojenih v letih 1710 in 1713. Po starem ustnem izročilu so v davnih časih s silo pripeljali neke ujetnike, kaznjence ali upornike, ki so potem morali opravljati najtežja dela v fužinah in rudokopih. Morda je bil kateri izmed njih sultanov podložnik in je zapustil potomcem nenavadni priimek, kakršnega ni dobitiv Bohinju ne prej ne pozneje.

Pripomba uredništva

Glasnik pravzaprav ni pravo mesto za objavljane narodopisnega gradiva. Če smo tokrat naredili izjemo, smo imeli za to posebne razloge. Prispevek iz Bohinja naj bi bil opozorilo, koliko dragocenih zanimivosti s področja materialne, duhovne in socialne kulture je mogoče še zbrati v našem podeželju, če se kdo resnično zavzame za to. Naši muzeji skoraj vsi zapovrstjo tožijo, da jim pomanjkanje denarja onemogoča temeljito terensko raziskovanje. Morda pa bi na svojem območju našli ljudi, idealiste, ljubitelje, ki bi bili pripravljeni zapisati in opisati, česar se spominjajo iz domačega kraja, iz domače hiše, iz svojih otroških let in mladosti, ali pa bi bili voljni o tem povprašati svoje starejše rojake. Koliko stvari bi lahko na ta način rešili pozabe, na kaj vse bi bili opozorjeni poklicni etnografi, muzejski delavci, preden bi postalo prepozno! Mogoče delo res ne bi bilo opravljeno čisto strokovno, toda bolje amatersko kot sploh ne. Narodopisje se je v vseh časih in povsod opiralo na delo amaterjev, tudi zdaj nas ni treba biti tega sram. Raje bodimo hvaležni takim požrtvovalnim, nesebičnim, gorečim poročevalcem. Naj bi naš dopisnik-Bohinjec našel posnemovalce še po drugih krajih in če za objavljane gradiva drugod ne bo prostora, bo pač Glasnik odprl zanj skromen predalček za take koščke, ki so ostali, da se ne pokončajo.

Osebnosti

60. letnico življenja bo praznoval 28. aprila letos prof. dr. Vilko Novak, predstojnik stolice za etnografijo na ljubljanski univerzi, eden naših najvidnejših narodopiscev in učitelj vse mlajše generacije, ki dela na polju slovenskega narodopisja. O delu prof. Novaka bo v prihodnji številki izšel izčrpen članek, zdaj pa mu k jubileju samo iskreno čestitamo in želimo, da bi ob trdnem zdravju še dolgo deloval med nami in da bi mu bilo dano izpolniti vse načrte. Na mnoga leta!

Med novimi knjigami

SLOVENSKI ETNOGRAFI XX/1967, Ljubljana 1968

Pravkar je izšel jubilejni letnik osrednjega slovenskega narodopisnega časopisa. Težko smo ga pričakovali, saj sta od izida prejšnjega letnika minili dobri dve leti, kar časopisu prav gotovo ni v korist. Neredno izhajanje periodičnih publikacij vzbuja nejevoljo tako pri naročnikih kot pri sodelavcih.

Lično opremljena knjiga vsebuje vrsto člankov in poročil. Uvodnik "Ob dvajsetletnici Slovenskega etnografa" je napisal ravnatelj Slov. etnogr. muzeja dr. Boris Kuhar. - F. Šarf je prispevala razpravo "Domovi v Draščih", v kateri prikazuje današnje stanovanjsko raven vasi in skuša pojasniti vzroke stanja. Besedo dopolnjujejo številne fotografije, floris in statistični podatki. Prav bi bilo, da bi dobili podobne študije še za kakšne druge vasi v Sloveniji in da bi se

nad problemi oblikovanja in preoblikovanja kmečkih domov zamislili tudi naši arhitekti. - O "Ljudskih prvinah v urbanizmu in arhitekturi koprškega obrobja" piše I. Sedej. Škoda, da svojih ugotovitev ni podprl vsaj z nekaj slikami, saj dostikrat povedo več kot še tako natančno opisovanje. - Zanimiva je obsežna razprava S. Kremenška "Vaščani v obmestju", ki ob primeru nekdanje vasi Moste pri Ljubljani obravnava problem razmerja med vasjo in bližnjim mestom, njenega stapljanja ter razvoja socialne in poklicne strukture prebivalstva. - Prispevek A. Baša o "Izrabi prostega časa pri starejših gozdnih delavcih na južnem Pohorju po osvoboditvi" je nekakšno nadaljevanje in dopolnitev avtorjevih raziskav, ki jih je objavil v svoji knjigi, o kateri smo poročali v prejšnjem letniku Glasnika. - M. Makarovič obravnava "Glavna gibalna v razvoju slovenske kmečke noše v 19. in 20. stoletju" in sodi, da so nastale spremembe v noši posledica močno spremenjenih družbenih in gospodarskih razmer na kmetih sredi 19. stol. - Edini gost v jubilejnem letniku Slov. etnografa je srbski narodopisec P. Vlahović, ki je prispeval članek "Prilog proučevanja krsne slave". - V poglavju "Zbirke" sta objavljena dva prispevka. Prvega je napisala Z. Kumer o "Rudeževih zbirkah slovenskih ljudskih pesmi" in prinaša nove ugotovitve o delu enega najstarejših zbiralcev naših pesmi. Drugi je izpod peresa P. Štrukeja, ki obširno poroča o Knobleharjevi "Afriški zbirkah vzhodnosudanskih plemen Bari in Čir v Slov. etnogr. muzeju". - V. Novak opozarja v polemičnem članku "Slovinci v nemških etnoloških priročnikih" na žaljivo in znanstveno nedopustno obravnavanje našega naroda v delih nekaterih nemških avtorjev. - Med poročili je posebno zanimiv prispevek V. Murka o usodi literarne zapuščine njegovega očeta Matije Murka, zlasti posnetkov srbohrvaških epskih pesmi. - S. Kremenšek poroča o XIV. kongresu Zveze jugoslovanskih folkloristov v Prizrenu 1967, B. Kuhar o 9. posvetovanju etnologov v Vršču 1967, V. Koren o delu etnografskega oddelka pokrajinskega muzeja za Pomurje v Murski Soboti. - Poročilo o razstavah Slov. etnogr. muzeja je nepodpisano. - Letnik zaključujejo knjižna poročila in ocene pa kratko sporočilo o smrti prof. Franja Baša leta 1967. Obsežen članek o njegovem delu je objavljen za prihodnjo številko.

Čeprav vemo, da nobena knjiga ne izide brez tiskovnih napak, je vendar težko razumljivo, kako je bilo mogoče spregledati nekaj tako nerodnih kot je recimo naslov "Ljudske pesmi (!) v urbanizmu", ki bode v oči nad vsemi stranmi članka I. Sedeja. Zdi se tudi, da je obseg letnika preskromen, kot da bi se bilo treba uredništvu boriti za sodelavce in obstoj časopisa. Pričakovali bi, da bodo v jubilejnem letniku sodelovali vsi vidnejši slovenski narodopisci, da bodo v njem zastopane vse stroke in da bodo o svojem delu poročali vsaj vsi večji muzeji.

Če naj Slov. etnograf pomeni res barometer, ki kaže stanje slovenske etnografske znanosti - kot ga označuje uvodnik - potem nam njegov XX. letnik ne obeta najlepšega vremena za naslednje obdobje.

ZK.

Bruno Ravnikar, Koreografija ljudskega plesa. Ljubljana 1969, založil Republiški svet ZKPO Slovenije

"Koreografija ljudskega plesa" je že druga slovenska publikacija, ki nas seznaja s kinetografijo - danes najpopolnejšim plesopisom, ki je genialno delo nemškega koreografa Rudolfa von Labana. Prvi tak poskus je bila priloga h knjigi Marije Šuštarjeve "Slovenski ljudski plesi Primorske", in sicer izpod peresa dr. Henrika Neubauerja.

V "Koreografiji ljudskega plesa" predstavlja avtor kinetografije še bolj izčrpno in jasno, ne da bi se spuščal v nepotrebne podrobnosti. Hkrati seznaja bralce tudi z drugimi jugoslovanskimi plesopisi in jim daje lepo priložnost, da primerjajo uporabnost kinetografije in individualnih poskusov naših strokovnjakov.

Nazornosti v prid so vsi plesopisi ilustrirani s primeri.

Celotna publikacija ima izključno praktičen pomen in bo vsem, ki se v okviru kulturno-prosvetnih društev ukvarjajo z ljudskim plesom, dragocen pomočnik pri delu. Tako avtor poleg kratkega uvoda o zgodovini plesopisa razlaga še temelje plesne terminologije in daje praktične napotke, kako naj se ljudski ples postavlja na oder. Avtor svari pred vsakim potvarjanjem in poudarja, naj bo ples čim bližje izvoru. Na koncu navaja jugoslovansko literaturo o ljudskih plesih oziroma zbirke ljudskih plesov, priloženo pa je tudi abecedno kazalo objavljenih jugoslovanskih plesov.

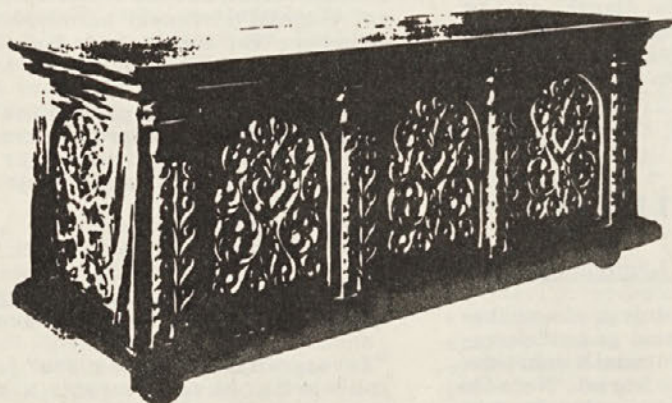
MR.

Zmaga Kumer, Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini. Maribor 1968, str. 462, 80°.

Šegavi Ribničan je po suhi robi in lončarskih izdelkih znan daleč naokrog. S to knjigo, ki je izšla v začetku meseca, pa se Ribniška dolina predstavlja še kot domovina bogatega izročila ljudske glasbe. Avtorica - ribniška rojakinja - je zbrala v njej vse doslej zapi-

sane ali posnete primere ljudskih pesmi in godčevskih viž iz Ribniške doline in jih prikazala kot sestavni del življenja, glede na priložnosti, ob katerih jih pojo ali godejo. Po predgovoru, ki pojasnjuje nastanek dela in njegovo zasnovo, prinaša 1. poglavje vsestranski opis doline, v 2. poglavju poroča o dosedanjih zbirkah ljudskih pesmi s tega območja, v 3. poglavju pa so opisane šege in navade, ki so v zvezi z ljudsko glasbo, domača glasbila in plesi. Strokovnjakom etnologije in etnomuzikologije je namenjeno 4. poglavje, v katerem je podan vsebinski in glasbeni pregled zbranih primerov, značilnosti gradiva in njegov pomen v okviru vsega slovenskega ljudskega izročila. Osrednji, največji del knjige obsegajo pesmi in godčevske viže. Na prvem mestu so znane ribniške pesmi o rešetarjih in lončarjih, nato še vse druge: svatbene, pustne, godovne, dekliške, fantovske, vojaške, pesmi ob skupnem delu, ob metvi, otroške, mrliške, nabožne in koledniške. Za nameček je objavljeno nekaj drobcev iz pripovedništva in opisi plesov. Knjiga je pisana preprosto, po domače in povsod, kjer je bilo mogoče, je avtorica uporabila pripovedovanje domačinov v narčju, kakor ga je posnela na magnetofonski trak. Obsežen izvleček uvoda je preveden v angleščino. Na koncu so še razni sezname in kazala. Knjiga je prikopno opremljena, med besedilom v prvem delu pa je tudi nekaj slik in zemljevid ozemlja.

SLOVENIJALES POHIŠTVO

POSLOVALNICE

**LJUBLJANA
CELJE
MARIBOR
ZAGREB
BEOGRAD
NOVI SAD
SKOPJE
ZADAR
SPLIT
OSIJEK**

GLASNIK izdaja Slovensko etnografsko društvo v Ljubljani. - Urejuje: dr. Zmaga Kumer - Predstavnik izdajatelja in uredništva; dr. Valens Vodušek - Uprava in uredništvo: Ljubljana, Wolfova 8/II (Glasbeno narodopisni institut), tek. račun 503-8-162 - Cena izvodu 1, 5 Ndin, letna naročnina 5 Ndin. - Tiska Prosvetni servis v Ljubljani.